

บทบาทภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการพัฒนาองค์กรเพื่อประสิทธิภาพด้านการบริหาร
Buddhist leadership role with the organization for effective management.

วชิษฐ์พล กุลพรม^๑
จักรพงษ์ เพ็ญเวียง^๒

บทคัดย่อ

ในปัจจุบันการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญได้แก่ ปัญหาด้านพฤติกรรมการทำงาน เช่น การบริการระบบบริการและคุณภาพมาตรฐานของการให้บริการที่ไม่สามารถตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้ใช้บริการ ขาดระบบการกำกับและตรวจสอบคุณภาพไม่มีการกำหนดมาตรฐานการรองรับคุณภาพของการให้บริการตลอดถึงทักษะด้านต่างๆ ขาดทรัพยากรมนุษย์ และอีกทั้งจริยธรรมปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์ของทุกองค์กรหรือทุกหน่วยงานที่สำคัญ ได้แก่ ขาดแคลนทรัพยากรมนุษย์ที่ได้รับการอบรมมาอย่างดี การใช้ทรัพยากรจากทรัพยากรมนุษย์ที่ยังไม่ดีพอหรือดำเนินไปการกระจายทรัพยากรมนุษย์ในส่วนภูมิภาคต่างๆ ยังไม่ดีพอและไม่เหมาะสมปัญหาในด้านคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ที่เฉพาะอย่างและปัญหาการมีมากเกินไปหรือน้อยเกินไปของทรัพยากรมนุษย์บางแขนงสำหรับปัญหาพฤติกรรมบริการของ ทรัพยากรมนุษย์ที่แสดงออกมาจนกลายเป็นลักษณะประจำอย่างหนึ่งของหน่วยงาน คือ การลืมนหน้าที่ที่แท้จริงตนเอง เคยมีผู้กล่าวว่า “คนบางคนเป็นหัวหน้า แต่ไม่ได้เป็นผู้นำ ส่วนบางคนเป็นผู้นำ แต่ไม่ได้เป็นหัวหน้า และคนบางคน เป็นได้ทั้งหัวหน้า และเป็นทั้งผู้นำ” หรือ “ฝูงคนต้องนำ ฝูงสัตว์ต้องต้อน” และ “หัวไม่ส่าย ทางไม่กระดิก” บทความนี้ผู้เขียนเน้นด้านการบริหารเชิงพุทธด้วยการนำหลักพุทธธรรมไปใช้ให้การบริหารเพื่อเกิดประสิทธิภาพด้านการบริหารงานในองค์กร

คำสำคัญ : บทบาทความเป็นผู้นำเชิงพุทธ, การพัฒนาองค์กร, การพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ

Abstract

Currently under development are important. Problem behaviors such as service availability and quality of services that can not meet the expectations of users. Lack of effective supervision and monitoring of quality standards no support for quality of service, as well as skills. Ask human resources The ethical issues and human resources of all organizations or agencies, including the shortage of human resources have been trained well. The use of human resources is not good enough, or too low, the distribution of human resources in various regions. Not good enough, and the problem is not appropriate for the quality of human resources and the specific problem of having too much or too little of certain areas of human resource services for behavior problems. Human resources, expressed as a characteristic of one of the units. Is not responsible for the true self.

Has been said "Some people are headed But not a leader Some of leadership But not the head, and some people have a leader. And is the leading "or" have flocked to cattle herding "and" shook his head no tail did wag. "

Keywords: role Buddhist leadership, organizational development, sustainable development.

บทนำ

^๑ อาจารย์ประจำสาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์

^๒ ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัย

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๓ “นวัตกรรมสร้างสรรค์ชุมชน และสังคมไทย ๔.๐”
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาวะผู้นำเชิงพุทธ (Buddhist Leadership) คือคุณสมบัติเฉพาะตัวของผู้นำที่มีอิทธิพลต่อผู้อื่นในอันที่จะสามารถจูงใจ ผลักดันรวมทั้งกระตุ้นให้บุคคลอื่นดำเนินการตามในสิ่งต่างๆอย่างเต็มใจและมีส่วนร่วม โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ความสำเร็จของกลุ่มหรือองค์การ โดยที่คุณสมบัติเฉพาะตัวของผู้นำดังกล่าวจะต้องตั้งมั่นอยู่บนหลักการพื้นฐานของพุทธศาสนาหากพิจารณาตามความหมายดังกล่าว เราจะเห็นว่า ผู้ที่จะมีคุณสมบัติของการเป็นผู้นำเชิงพุทธหรือที่เรียกว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธ จะต้องเป็นผู้ที่ยึดมั่นหรือตั้งมั่นอยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงามของพุทธศาสนา โดยหลักธรรมที่ผู้นำหรือผู้ปกครองนิยมถือปฏิบัติกันนับแต่โบราณกาลเป็นต้นมาได้แก่ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ จักรวัตร ๑๒ ประการ ราชสังคหะ ๔ ประการ เป็นต้น

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของไทยในปัจจุบันเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวนโยบาย โดยเลียนแบบปรัชญาแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยเฉพาะการนำเอาทฤษฎีการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย มาเป็นต้นแบบของการพัฒนา การนำเอาทฤษฎีภาวะทันสมัยซึ่งใช้ต้นแบบของทุนนิยมในการพัฒนาประเทศมาใช้นั้นมีความจำเป็น เพราะเป็นกระแสหลักในการพัฒนาของโลก ถ้าไทยไม่ยอมก้าวลงไปร่วมในกระแสหลักของทุนนิยมนี้ ก็จะถูกทอดทิ้งให้ล้าหลังและจะเสียเปรียบไม่สามารถแข่งขันกับประเทศอื่นๆ ไปอีกยาวนาน^๓

ความหมายของ บทบาท

บทบาท หมายถึง (role) ตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (๒๕๔๖, หน้า ๖๐๒)๔

ให้ ความหมายของคำว่าบทบาทไว้ว่า บทบาท (role) หมายความว่า การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู เป็นต้น

ปรีชา สุวัชรินทร์ (๒๕๔๗, หน้า ๒๒) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมาตามสถานภาพ หรือตำแหน่ง หรือสิทธิหน้าที่หรือบรรทัดฐานทางสังคม ที่มีความคาดหวังต่อการกระทำของบุคคลกลุ่มคน และสังคม เพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในกลุ่มนั้น

๓. ประสิทธิภาพ (efficiency) หมายถึง ผลสำเร็จที่พิจารณาในแง่ของเศรษฐศาสตร์ ที่มีตัวบ่งชี้ ได้แก่ ความประหยัด หรือคุ้มค่า (ประหยัดต้นทุน ประหยัดทรัพยากร ประหยัดเวลา) ความทันเวลา และ มีคุณภาพ (ทั้งกระบวนการ ได้แก่ Input Process และ Output)

ความหมายของคำว่า ผู้นำ หัวหน้า ผู้บริหาร และนักบริหาร

ความหมายของคำว่า ผู้นำ ผู้นำ (Leader) เรามักให้ความหมายของคำว่าผู้นำ และที่มาของผู้นำไว้ ๓ ลักษณะด้วยกัน^๕ คือ

๑. มีความสามารถชักจูงผู้อื่นให้คล้อยตามได้
๒. มีสถานการณเป็นหัวหน้า
๓. มีการเลือกตั้ง ทำให้ได้รับการยอมรับ

จากความหมาย **ประการแรก** ผู้นำต้องสามารถจูงใจให้คนทำหรือไม่ทำอะไรตามที่ต้องการด้วยความเต็มใจเต็มใจได้ เช่น ผู้นำด้านลัทธิความเชื่อ หรือ ผู้นำกลุ่มคนที่รวมตัวกันขึ้นจากการชักจูงให้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งทางการเมืองหรือเพื่อทำประโยชน์ต่อสังคม

^๓ ฌาน ธรรมวิจารณ์. การบริหารทรัพยากรมนุษย์. โครงการปริญญาเอกทางรับประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. (๒๕๔๗). หน้า ๑๗๐.

^๔ พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (๒๕๔๖, หน้า ๖๐๒)๔

^๕ ปรีชา สุวัชรินทร์ (๒๕๔๗, หน้า ๒๒)

^๖ สมธ แสงนิมิต. ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ. ส. เจริญ. (๒๕๕๒). หน้า ๓

ประการที่สอง สถานการณ์จะเป็นตัวกำหนดว่า ใครจะเป็นผู้นำในสถานการณ์นั้นๆ เช่น บนรถเมล์ที่เราั่งจะถือว่าคนขับเป็นผู้นำ ส่วนผู้โดยสารเป็นผู้ตาม เขาขับให้เรานั่ง แสดงว่าเขาตั้งใจไปกับเขา เพราะถ้าไม่ตั้งใจ เราคงไม่นั่งให้เขาขับพาเราไปในที่ต่างๆ เช่นเดียวกับโค้ดที่เรายินยอมให้เป็นผู้นำเที่ยวในสถานที่ที่เราไม่เคยไป เป็นต้น

ประการที่สาม มีการเลือกตั้ง คือ ผ่านการเลือกของกลุ่มคนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปจนถึงกลุ่มคนขนาดใหญ่ ซึ่งตามหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย เราจะถือเอาจากบุคคลที่เสียงส่วนใหญ่ลงมติเลือกให้เขาเป็นผู้นำเกี่ยวกับคำว่าผู้นำนี้ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเป็นศาสดาของศาสนาพุทธก็ถือได้ว่าเป็นตัวอย่างของผู้นำในระดับโลก จนได้รับการเรียกขานว่า นายโก หรือนายก ซึ่งแปลว่า ผู้นำดังนั้นคำว่า “นายก” ภาษาไทยนี้ จึงมีความหมายสมบูรณ์ อยู่ในตัวแล้วแต่ผู้ที่ไม่รู้ความหมายของคำนี้ ก็อาจไม่ภาคภูมิใจอย่างที่ควรจะเป็น อย่างเช่น มีนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดท่านหนึ่งปรารภว่า กำลังจะเสนอนายกรัฐมนตรีให้เปลี่ยนชื่อตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นผู้นำราชการจังหวัด จึงถามว่า แล้วจะให้ผู้นำราชการจังหวัดเปลี่ยนชื่อเป็นอะไร เขาบอกว่าจะเสนอให้ชื่อ “นายกเมือง” แต่พอมีผู้ทักท้วงว่า แม้แต่พระพุทธเจ้า คนยังเรียกท่านว่านายกเลย เพราะคำนี้แปลว่า ผู้นำ ซึ่งหมายถึงบุคคลสูงสุดไม่มีตำแหน่งใดสูงกว่านี้อีกแล้ว คิดว่าผู้นำราชการจังหวัดคงชอบชื่อนายกมากกว่าคำธรรมดาอย่างคำว่า ผู้นำ ต่อไปผู้นำฯ จะกลายเป็นนายกฯ ส่วนนายกฯ จะกลายเป็นผู้นำฯ เหตุผลนี้ทำให้ท่านนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดท่านนั้นยอมเปลี่ยนใจในที่สุดความหมายของคำว่า หัวหน้า^๗

หัวหน้า^๗ หมายถึง ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชา หรือเจ้านาย ซึ่งคนในกลุ่มอาจจะยอมรับหรือไม่ยอมรับก็ได้ แต่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งมีเช่นนั้นจะมีผลกระทบต่อตัวเองจากความหมายนี้จะเห็นได้ว่าหัวหน้าคือ คนที่มีตำแหน่ง นั่นเอง ซึ่งเวลาหัวหน้าใช้ลูกน้อง แม้ลูกน้องจะชอบหรือไม่ชอบหัวหน้า จะเต็มใจทำหรือไม่เต็มใจทำ ก็ต้องทำ เพราะเกรงกลัวหัวหน้าจะลงโทษตามระเบียบข้อบังคับซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดภาวะแห่งการเป็นหัวหน้า คือ อำนาจตามตำแหน่งหน้าที่หรืออำนาจตามกฎหมาย ที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Authority และภาษาไทยเรียกว่า “พระเดช” นั่นเอง

ดังนั้นความแตกต่างในการใช้อำนาจของผู้นำ กับหัวหน้า คือผู้นำ ใช้การจูงใจด้วยภาวะผู้นำ ใช้อำนาจบารมี ที่ภาษาไทยเรียกว่าพระคุณจึงทำให้คนยอมรับปฏิบัติด้วยความเต็มใจ เรียกว่าคนเกรงใจส่วน หัวหน้า ใช้ภาวะความเป็นหัวหน้าหรือความเหนือกว่า ใช้อำนาจบังคับบัญชา หรือพระเดช ซึ่งคนจะยอมรับหรือไม่ยอมรับก็ต้องปฏิบัติตาม เรียกว่า คนเกรงกลัวบางครั้งผู้นำกับหัวหน้า อาจไม่ใช่คนๆ เดียวกัน ยกตัวอย่างในกรณีของรถเมล์เราถือว่าคนขับรถเมล์เป็นผู้นำ เจ้าของรถเมล์เป็นหัวหน้า และผู้โดยสารเป็นผู้ตามเป็นต้น

ดังนั้น ถ้าจะสรุปความแตกต่างของคำว่าผู้นำและหัวหน้า โดยยึดเอาความหมายของคำว่าผู้นำที่กล่าวไว้ข้างต้นมาอ้างอิง จะเห็นชัดเจนอีกมุมมองหนึ่งว่าผู้นำต้องมีความสามารถในการชักจูงผู้อื่น และผู้ที่ทำตามก็ทำด้วยความเต็มใจ ส่วนหัวหน้า ไม่เน้นที่ความสามารถในการชักจูงผู้อื่น ผู้ที่ทำตามอาจทำเพราะเกรงกลัว ด้วยความเต็มใจหรือไม่เต็มใจก็ได้ผู้นำเกิดขึ้นได้ตามสถานการณ์ ผู้นำอาจมีมากกว่า 1 คน ไม่จำเป็นต้องเป็นตำแหน่งถาวร ผู้นำบางคนจึงไม่มีตำแหน่งเป็นหัวหน้า ส่วนหัวหน้านั้น ไม่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เป็นตำแหน่งถาวร มีเพียงคนเดียวในองค์กร หัวหน้าอาจมอบอำนาจให้คนอื่นทำแทนได้ และหัวหน้าบางคนอาจไม่มีภาวะผู้นำผู้นำมาจากการเลือกตั้งหรือการยอมรับจากผู้อื่นโดยพฤตินัย ส่วนหัวหน้ามาจากการแต่งตั้ง

ผู้บริหารผู้บริหาร^๘ (Administrator) คือ ผู้ที่ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่นหรืออาศัยความร่วมมือจากผู้อื่น คำว่า บริหาร นั้นมาจากคำ ๒ คำคือ **บริ** แปลว่าโดยรอบ และ **หาร** แปลว่า แบ่ง รวมความจึงแปลว่า การแบ่งงานที่อยู่รอบข้าง ช่วยกันทำให้สำเร็จ และการที่จะเป็นเช่นนั้นได้ ผู้บริหารจะต้องเป็นทั้งหัวหน้าและผู้นำ ในคนเดียวกัน จากคำจำกัดความข้างต้น จะเห็นได้ว่าผู้บริหารที่สมบูรณ์จะต้องให้คนอื่นทำงานแทนตนจนสำเร็จ อย่าย่ไปลงมือทำงาน

^๗ สุเมธ แสงนิมิต. ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ. ส. เจริญ. (๒๕๕๒). หน้า ๔.

^๘ อ้างแล้ว, หน้า ๖.

^๙ อ้างแล้ว, หน้า ๗

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๓ “นวัตกรรมสร้างสรรค์ชุมชน และสังคมไทย ๔.๐”
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ด้วยตนเองทั้งหมด ถ้าใครลงมือทำงานด้วยตนเองแม้แต่เรื่องเล็กน้อย จึงมักถูกเหินแสมว่าเป็น “ผู้บริหารสันดานเสมียน”

นักบริหารโดยปกติคำว่า **นัก** จะหมายถึงตัวบุคคล ถ้าไปอยู่กับคำอื่น โดยเฉพาะที่เป็นอาชีพ จะแสดงให้เห็นว่า คนๆ นั้นมีความเป็นมืออาชีพ เช่น นักมวยนักฟุตบอล นักร้อง นักแสดง นักพูด นักเขียน เป็นต้น

คำว่า **มืออาชีพ** เป็นคำที่ใช้กับบุคคล หรือองค์กร ซึ่งทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเป็นผู้รู้จริงในสิ่งนั้นและเชี่ยวชาญกว่าสิ่งอื่นอย่างเช่นครูมืออาชีพ แสดงว่าครูผู้นั้นมีความรู้ความสามารถสูง และมีความเชี่ยวชาญในการสอนเป็นอย่างมาก ในขณะที่คำว่าอาชีพครู มีความหมายเพียงว่า คนๆ นั้น มีอาชีพเป็นครูบาอาจารย์ มีหน้าที่สั่งสอน

นักบริหาร จึงหมายถึงผู้บริหารมืออาชีพ ที่มีความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการอย่างดีเยี่ยม และมีความเชี่ยวชาญในการบริหารงาน โดยดูจากประสิทธิภาพการทำงานด้านการบริหารมาอย่างยาวนานและประสบความสำเร็จ ดังนั้น การเป็นนักบริหารจึงไม่ใช่เรื่องง่าย ใครที่เป็นได้ถือว่ายอดเยี่ยม เพราะจะมีทั้งความเป็นผู้นำ หัวหน้า และผู้บริหารอยู่ในคนๆ เดียวอย่างสมบูรณ์เกี่ยวกับการเป็นนักบริหาร คนที่จะเป็นได้จะต้องสละลักษณะหรือฉายแววให้ปรากฏ พอสรุปเฉพาะหัวข้อได้ ๙ ประการ^{๑๐} ดังนี้

ประการที่ ๑ แสดงออกอย่างแรงกล้า ต้องการประสบความสำเร็จ

ประการที่ ๒ สนใจ ใครรู้ ใฝ่รู้ ใฝ่ฝัน

ประการที่ ๓ เป็นที่พึ่งของคนอื่นได้

ประการที่ ๔ ให้อื่นทำงานแทนตนจนสำเร็จ

ประการที่ ๕ ตัดสินใจได้ดี

ประการที่ ๖ แก้ปัญหาเองได้

ประการที่ ๗ ทำอะไรได้มากเป็นพิเศษ และรวดเร็ว

ประการที่ ๘ ประสานงานคล่องแคล่ว

ประการที่ ๙ ทำงานได้ดีกว่าเดิมเสมอ มีการคิดปรับปรุง ไม่พอใจในผลงานจะทำให้ดีขึ้นเรื่อยๆ และมัก

ประสบผลสำเร็จ

ภาวะผู้นำ

จากความหมายของคำว่า ผู้นำหัวหน้า ผู้บริหาร และนักบริหารที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น จะเห็นได้ว่ามีคุณสมบัติของบุคคลประการหนึ่งที่มีความจำเป็นต่อการยอมรับของผู้ตาม และจำเป็นต่อการโน้มน้าวให้ผู้ตามกระทำการใดๆ จนประสบความสำเร็จตามที่ต้องการได้ คุณสมบัติดังกล่าว คือ ภาวะ^{๑๑}

ภาวะผู้นำ ก็คือ สภาพของความเป็นผู้นำ ซึ่ง ดไวท์ เอลเซนฮาวเออร์ (DwightElsenhower) ได้ขยายความไว้ว่าเป็น “ศิลปะในการทำให้ผู้อื่นทำในสิ่งที่คุณต้องการ ให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความเต็มใจของพวกเขาเอง” ส่วนวิธีการสร้างภาวะผู้นำ หรือสร้างศิลปะในการทำให้ผู้อื่นทำในสิ่งที่ผู้นำต้องการให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความเต็มใจของพวกเขาผู้นั้น มีสูตรสำเร็จ ๕ ประการ

๑. เข้มแข็ง หมายถึง ความเข้มแข็ง ๑ ประการ คือ ต้องเป็นคนเข้มแข็งทั้งทางร่างกายและจิตใจ ไม่หวั่นไหว ไม่ว่าจะตกอยู่ในสถานการณ์อย่างใดก็ตาม

๒. แกร่งกล้า หมายถึง ความแกร่งกล้า ๒ ประการ คือ

๑. แกร่งกล้ารับผิดชอบ

๒. แกร่งกล้ารับชอบ

^{๑๐} อ้างแล้ว, หน้า ๘.

^{๑๑} อ้างแล้ว, หน้า ๑๐.

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๓ “นวัตกรรมสร้างสรรค์ชุมชน และสังคมไทย ๔.๐”
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คือ ต้องแกร่งกล้ารับทั้งผิด รับทั้งชอบ จะรับอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวไม่ได้ ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า ความรับผิดชอบเรื่องความรับผิดชอบนี้

๓. ศรัทธา หมายถึง ความศรัทธา ๓ ประการ ได้แก่

๑. ศรัทธาตัวเอง
๒. ศรัทธาเพื่อนร่วมงาน
๓. ศรัทธาหน่วยงาน

ผู้นำต้องมีศรัทธา โดยเริ่มต้นที่ ตัวเอง ก่อน ว่าเราเป็นคนมีความรู้ มีความสามารถ สิ่งใดที่ผู้อื่นทำได้ เราก็ต้องทำได้ และพยายามทำให้ดีกว่านอกจากศรัทธาในตัวเองแล้ว ต่อมาคือ ศรัทธาเพื่อนร่วมงาน ต้องรู้จักให้เกียรติผู้อื่น เห็นความสำคัญและความสามารถของผู้อื่น ตลอดจนเข้าใจถึงวิธีการทำงานเป็นทีมสุดท้าย คือ ศรัทธาหน่วยงาน หรือองค์กรที่เราสังกัดอยู่ ผู้นำคือตัวแทนของหน่วยงาน ถ้าเราต้องการสร้างภาวะผู้นำ โดยขาดสำนักแห่งศรัทธาต่อหน่วยงานของตนเอง ย่อมไม่สามารถจูงใจให้ผู้ตามอีกทีมที่จะทำงานให้ประสบความสำเร็จได้

๔. คุณค่า หมายถึง ความมีคุณค่า ๔ ประการ

๑. คุณค่าแห่งการคิด
๒. คุณค่าแห่งการพูด
๓. คุณค่าแห่งการตัดสินใจ
๔. คุณค่าแห่งการกระทำ

คนเป็นผู้นำต้องสร้างคุณค่าให้คนเห็น คนเชื่อถือ เคารพรัก และศรัทธาการคิด การพูด การตัดสินใจ ตลอดจนการกระทำจึงต้องผ่านการกลั่นกรองมาก่อนเสมอ^{๑๒}

การสร้างคุณค่าด้วยการคิด คือต้องมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีวิสัยทัศน์ไม่หยุดนิ่ง คิดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและอยู่ในกรอบของคุณธรรม

การสร้างคุณค่าด้วยการพูด คือ รู้จักพูด เพื่อถ่ายทอดความคิดให้ผู้อื่นได้รับทราบและปฏิบัติตามได้ถูกต้องพูดเพื่อให้เกิดผลในทางบวก เกิดความศรัทธาในองค์กรเกิดความสามัคคีระหว่างเพื่อนร่วมงาน เกิดความเห็นอกเห็นใจผู้ที่มีตำแหน่งด้อยกว่าและเกิดแรงจูงใจที่จะทำงานให้สำเร็จ

การสร้างคุณค่าด้วยการตัดสินใจ การตัดสินใจที่เด็ดขาดมั่นคง โดยผ่านการไตร่ตรองด้วยเหตุผลมาอย่างดีแล้ว ถือเป็นคุณสมบัติพิเศษของผู้นำ และเมื่อตัดสินใจแล้ว ผลจะออกมาถูกหรือผิด ผู้นำจะต้องรับผิดชอบแต่โดยดี ไม่ปัดความผิดไปให้ผู้อื่น

การสร้างคุณค่าด้วยการกระทำ เมื่อมีความคิด มีการถ่ายทอดให้เข้าใจด้วยการพูด มีการตัดสินใจที่เด็ดขาดมั่นคงแล้ว ก็ถึงขั้นของการกระทำ ผู้นำต้องกระทำการใดๆอย่างท้าวหาญ เป็นตัวอย่าง มีความขยันหมั่นเพียรมากกว่าผู้อื่น มีความอดทนมากกว่าผู้อื่น ตลอดจนยึดหลักความถูกต้องและคุณธรรมมากกว่าผู้อื่น เหล่านี้จึงจะเรียกว่ามีภาวะผู้นำ

๕. สามารถ หมายถึง ความสามารถ ๕ ประการ คือ ความสามารถในการ

๕. วางแผนงาน
๒. มอบหมายงาน
๓. ควบคุมงาน
๔. ประสานงาน
๕. พัฒนาคน พัฒนางาน

ซึ่งทั้ง ๕ สามารถนี้ ถือเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้นำ โดยเฉพาะผู้นำนักบริหารเพราะผู้นำนักบริหารนั้น ต้องรู้จักการวางแผนงาน จะทำสิ่งใด ต้องคิดไว้ล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร โดยใคร ขึ้นต่อไปคือ

^{๑๒} อ้างแล้ว, หน้า ๑๓

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๓ “นวัตกรรมสร้างสรรค์ชุมชน และสังคมไทย ๔.๐”
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มอบหมายให้ผู้ถูกระบุขึ้นไปดำเนินการ เรียกว่า การมอบหมายงาน โดยคำนึงอยู่เสมอว่า ผู้บริหาร คือ “ผู้ที่ทำงานให้เสร็จ โดยไม่ลงมือทำด้วยตนเอง แต่ใช้วิธีจูงใจ ให้คนอื่นมาทำงานแทนตนจนสำเร็จ” เมื่อมอบหมายงานแล้ว ก็ต้องรู้จักติดตามงาน ตรวจสอบ ว่างานที่มอบให้ผู้อื่นไปทำนั้นได้ผลประการใด มีปัญหาอุปสรรคหรือไม่ วิธีการนี้เรียกว่า การควบคุมงาน และถึงแม้ว่าจะมีการควบคุมงานอย่างดีแล้วก็ตาม การทำงานในปัจจุบัน ไม่ได้กระทำร่วมกับคนๆ เดียวหรือหน่วยงานเดียว การประสานงาน จึงเป็นเรื่องสำคัญ แต่ที่สำคัญมากไปกว่านั้นคือ ต้องมีการพัฒนาคน พัฒนางาน อยู่ตลอดเวลาคำว่า พัฒนา คือ การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เมื่อพัฒนาคนจนได้คนเก่ง คนดีแล้ว คนเก่ง คนดี ต้องทำงานดี ทำงานเก่ง คือมีการพัฒนางาน เพื่อให้ได้ผลงานที่ดี มีคุณภาพ จึงจะถือเป็นความสำเร็จของ ผู้นำ นักบริหารทั้งหลาย ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ สรุปว่า ถ้าเราต้องการจะเป็นผู้นำที่สมบูรณ์แบบ เราต้องพยายามสร้างสรรค์ตัวเอง ให้มี ภาวะผู้นำ ด้วยสูตร ๑ ๒ ๓ ๔ คือ “๑ เข้มแข็ง ๒ แกร่งกล้า ๓ ศรีทธา ๔ คุณค่า ๕ สามารถ” จึงจะถือได้ว่า เราเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติสำคัญของผู้นำอย่างแท้จริง

คุณสมบัติและคุณลักษณะของผู้นำที่ดี

นอกเหนือจากภาวะผู้นำที่เป็นคุณสมบัติจำเป็นเฉพาะตัวแล้ว ผู้นำยังต้องมีคุณสมบัติและคุณลักษณะที่ดีที่สำคัญมาเป็นองค์ประกอบ เพื่อให้เป็นผู้นำที่ดีที่สมบูรณ์แบบอีกมากมายก่อนอื่นขอแยกแยะความหมายของคำว่า “คุณสมบัติ” และ “คุณลักษณะ” เพื่อให้เห็นความแตกต่างของคำ ๒ คำนี้ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น คุณสมบัติ หมายถึง ความดีในแง่ของความประพฤติ ปฏิบัติดี เป็นสิ่งที่ผู้นำต้องมีคุณลักษณะ หมายถึง ลักษณะที่ดีที่ปรากฏ เป็นลักษณะภายนอกที่ผู้นำควรมีผู้นำ ต้องมีทั้งคุณสมบัติและคุณลักษณะความดี

หลักธรรมสำหรับพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

พละ คือ ธรรมเป็นกำลัง ๕ อย่าง

๑.ศรัทธา ความเชื่อ เมื่อบุคคลมีความศรัทธาในสิ่งใดก็จะปฏิบัติตามได้ง่าย

๒.วิริยะ ความเพียร เมื่อมีความเพียรการปฏิบัติงานย่อมสำเร็จโดยง่าย

๓.สติ ความระลึกได้ การปฏิบัติงานด้วยสติก็จะนำพาให้งานเกิดผลดีทุกด้าน

๔.สมาธิ ความตั้งมั่น เมื่อจิตใจจดจ่ออยู่กับงานความผิดพลาดก็จะน้อยลง

๕.ปัญญา ความรอบรู้ หากเข้าใจในงานที่ทำก็จะทำงานไปได้ราบรื่นหรือเรียกได้อีกชื่อว่า อินทรีย์ ๕ เพราะ

เป็นใหญ่ในกิจของตน

สัปปุริสธรรม ๗ อย่าง ธรรมของสัตบุรุษ เรียกว่า สัปปุริสธรรม มี ๗ อย่าง คือ

๑. อัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุเช่น รู้จักว่า สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งงานที่เป็นสุข สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งงานที่เป็นทุกข์

๒. อัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล เช่น รู้จักว่า งานที่เป็นสุขเป็นผลแห่งเหตุอันนี้งานที่เป็นทุกข์เป็นผลแห่งเหตุอันนี้

๓. อัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตนว่าเราว่าโดยชาติ ตระกูล ยศศักดิ์ สมบัติ ปรวารและ ประพฤติตนให้สมควรแก่ที่เป็นอยู่อย่างไร ทำงานในลักษณะใด

๔. มัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ รู้จักความพอดีเช่นในการแสวงหาเครื่องยังชีพก็ต้องแสวงหาในทางที่ชอบธรรม ไม่โลภมากเกินไปเมื่อหามาได้แล้วก็ต้องรู้จักประมาณในการใช้จ่ายด้วย ต้องไม่ฟุ่มเฟือยจนเกินไปนัก และต้องไม่ผิดเคืองจนเกินไปด้วย

๕. กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาอันสมควรในอันประกอบกิจนั้นๆ อย่างไร

๖. ปรีชัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประชุมชนและกิริยาที่จะต้องประพฤติต่อประชุมชนนั้นๆ ว่าหมั่นเมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้

๗. ปุคคลปโรปรัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคลว่าผู้นี้เป็นคนดีควรคบ ผู้นี้เป็นคนไม่ดีไม่ควรคบ เป็นต้น ภาวนา ๔^๓ (การเจริญ, การทำให้เป็นใหม่ขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา)

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์. (๒๕๔๕).

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๓ “นวัตกรรมสร้างสรรค์ชุมชน และสังคมไทย ๔.๐”
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.กายภาวนา การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอก ทาอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดีและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้ในทางที่เป็นคุณมิได้เกิดโทษให้กุศลธรรมงอกงามให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒.ศีลภาวนา การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดีเกื้อกูลแก่กัน

๓.จิตภาวนา การเจริญจิต, พัฒนาจิตการฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณาขยันหมั่นเพียร อุตหามีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔.ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา,การพัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

สรุป

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านผู้นำองค์กรตามหลักพระพุทธศาสนากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักทฤษฎีตะวันตกซึ่งเป็นแนวความคิดที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้ มีทั้งความคล้ายคลึงกันและความแตกต่างกันกล่าวคือ มีเป้าหมายในการพัฒนาปรับปรุงทรัพยากรมนุษย์เหมือนกัน แต่แตกต่างกันที่เป้าหมายเชิงลึก นั่นคือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักทฤษฎีตะวันตกจะพัฒนามนุษย์เพื่อตอบสนองความต้องการขององค์กรในด้านการเพิ่มผลผลิตตามแนวคิดของปรัชญามนุษย์นิยม แต่การพัฒนามนุษย์ตามหลักพุทธศาสนามีปรัชญาที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่พัฒนาให้ดีขึ้นได้ สามารถที่จะเรียนรู้จนมีปัญญา เข้าถึงสัจจะธรรมได้มนุษย์สามารถพัฒนาไปสู่ภพภูมิที่ดีกว่าเดิมได้ทั้งในระดับโลกียภูมิ สำหรับมนุษย์ปุถุชนทั่วไปและระดับภุคตรภูมิสำหรับการพัฒนา เป็น “อริยบุคคล” คือ เป็นบุคคลที่มีภูมิธรรมเหนือกว่า “ปุถุชน” ที่ยังถูกรอบงำด้วย “อวิชชา” ซึ่งเป็นที่มาของกิเลส ทำให้เกิดความโลภ ความโกรธเกลียด อาฆาตเค้น แ่่งชิงทรัพยากร คดโกงฉ้อราษฎร์บังหลวง จริยธรรมตกต่ำ และทำลายกันทั้งในระดับบุคคล ระดับประเทศและระดับระหว่างประเทศ เป็นปัญหาสำคัญของชาวโลกในทุกวันนี้ บทบาทด้านภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการพัฒนาองค์กรนั้นเป็นการพัฒนาด้านการบริหารงานของผู้นำองค์กรเพื่อพัฒนาตน พัฒนาคณะ พัฒนางาน โดยใช้พุทธธรรมเป็น กลไก ใช้บทบาทผู้นำเป็นตัวขับเคลื่อน เพื่อนำองค์กรพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ พัฒนางานไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

- ฉาน ธรรมวิจารณ์. (๒๕๕๗). **การบริหารทรัพยากรมนุษย์. โครงการปริญญาเอกทางรัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.**
- พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒ (๒๕๕๖, หน้า ๖๐๒) ความหมายของบทบาท ออนไลน์.แหล่งที่มา ๒๓ มกราคม ๒๕๖๐
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (๒๕๕๕). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.**พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- สุเมธ แสงนิมนวล. **ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**, พิมพ์ครั้งที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๒. กรุงเทพฯ : ส เจริญ การพิมพ์.
- ขุนตรา อิทธิธรรมวินิจ.**การบริหารงานด้วยหลักธรรม.**เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง วิสัยทัศน์การศึกษาศาสนาใน ศตวรรษหน้า จัดโดยบัณฑิตศึกษา สาขาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๕๐.
- พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ธิธมโม).**พุทธธรรมกับการบริหาร.**พิมพ์ครั้งที่๒ หจก.โรงพิมพ์เจริญ อักษร